

ביאורים

לאחר תקופת התלבטות ארוכה שבה התחבט הרב קוק בינו לבין עצמו, הוא הגיע להחלטה מבוררת. ביום אחד נשלחו ארבע אגרות לגבירים שונים בבקשת תמיכה בגימנסיה החדשה. הבקשה הכוללת היא לאפשר לימודים ברמה הגבוהה ביותר, מתוך חיבור לעולם היהודי, ובכך יתאפשר פיתוח העולם הרוחני שמבסס את חיבורנו אל הארץ. נוסף למה שכבר הוזכר באגרות הקודמות, כאן שוקל הרב קוק את הנזק הרוחני שייגרם מהניתוק הקיים בין המוסדות להשכלה גבוהה לבין העולם הרוחני. אם כל החינוך יהיה רק כזה שיונע מעולם החול, ערכי היהדות יצטמקו ויתפסו כפרימיטיביים וכמנותקים מהעולם. מטבע לשון חילונית רווחת היא המילה 'משיחיים' כלפי המאמינים בתורת משה, כאילו שהמשיח הוא גורם זר, ולא חלק מהופעתו וגילוי טובו של ה' בעולם. במצב שכזה כולם מפסידים: העולם של הקודש יפסיד את היחס אל המקצועות ואת היכולת לפתח את ארצנו היקרה, ואילו אנשי החול יפסידו את העומק והמשמעות שהיהדות יכולה להציע להם ולעולם כולו.

הספק של הרב קוק נבע מהניגוד שבין שני המחנות, אף שהוא הבין את מקומו של כל חלק. היכולת לאחוז בקצוות שנראים לנו כסותרים איננה פשוטה כלל, כל דרך שבה נלך תוביל לחיסרון מהותי אחר במציאות, והספק שמא המעשה הנכון נמצא במקום אחר שומט את הקרקע מתחת לרגלינו. למרות הספק מצליח הרב קוק להכריע לדרך ממוצעת, בלי לסתור את הוראת הרבנים שקדמו לו, ובלי לפגוע בצמיחת המוסד החדש. כל זאת מתוך הכרה כי כל בניין הארץ תלוי בהבנת ערכה הרוחני - בלעדיו הזכות שלנו כאן איננה אלוהית ועלולה להיות נתונה במחלוקת מתמדת. אחרי שיובן היטב הטעם לשיבתנו בארץ, נוכל לבנות את ארץ ישראל במובן הגשמי והכלכלי, ולהשפיע מאותו הטוב לעולם כולו.

הרחבות

• השתדל להיות איש

אבל רואה אנכי, שאם יעזב רעיון זה מהתגשמותו אסון גדול נשקף להיהדות ולישוב ארץ ישראל. למרות האיסור שהיה קיים על לימודי חול בארץ ישראל, נרתם הרב קוק להקמת הגימנסיה החדשה. מקור להנהגתו אפשר למצוא במסכת אבות: "הוא היה אומר: אין בור ירא חטא ולא עם הארץ חסיד, ולא הביישן למד ולא הקפדן מלמד, ולא כל המרובה בסחורה מחכים, ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש" [מסכת אבות ב, ה].

דברי רבותינו מצאנו מספר פירושים לפתגם. הסולת למנחה כותב שכל מאמרי המשנה קשורים זה לזה. לכן פירוש הביטוי הוא - אף שאתה מלמד קפדן או מרבה בסחורה, אם אין אדם אחר שיכול ללמד תורה - עליך לעשות זאת ולא לכבוש מעיניך.

דברי רבנו יונה על המשנה מצאנו פירוש נוסף: "ועוד נוכל לפרש במקום שאין אנשים גדולים ממך בחכמה השתדל להיות איש. ואל תמנע מלהחכים אף על פי שלא תמצא חכם בעירך גדול ממך. (ו)אף אם אין בדור ההוא כמותך תראה עצמך כא(י)לו (אתה חי) בדור חכמי התלמוד ואתה עמדם במקום אחד. גם כי תשיג למעלתם תחשוב כי אם אתה עומד עם הנביאים עד משה רבנו עלי-השלום ומתי תשיג למעלתם ולחכמתם. ובוזה לא תתרושל לעולם מללמוד ובכל יום ויום התקן במדותיך כי תוסיף על חכמתך ותהיה כמעין הנובע" [שם].

פירוש שלישי כתב הרשב"ץ בספרו 'מגן אבות': "ובמקום שאין אנשים השתדל להיות איש. תרגום 'ויאבק איש עמו' [בראשית לב, כה], 'ואשתדל גבר'... כלומר, במקום שאין אנשים עומדים בפרץ לעסוק בצורכי צבור, השתדל להיות איש, ואף אם תתבטל מדברי תורה, וכמו שדרשו ב(פרק ה)אחרון מברכות [סג, א], 'עת לעשות לה' הפרו תורתך' [תהלים קיט, קכז], האי קרא מסיפיה לרישיה מדריש (=הפסוק נדרש מסופו לתחילתו), מה טעם הפרו תורתך, משום עת לעשות לה'. ובפרק שתי הלחם אמרו, פעמים שבטולה של תורה, זהו יסודה, דכתיב 'אשר שברת' [שמות לד, א], אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, 'ישר כוחך ששברת' [אבות ב, ה]. ייתכן שלפירוש זה רמז הרב קוק. למרות החרם שנהג באותו הזמן בארץ ישראל, הוא היה צריך "להיות איש" ו"להפר תורתך". לשיטתו, אם עולם התורה לא ייצור מסגרות שיאפשרו למעוניינים בכך לרכוש השכלה ומקצוע, יעזבו אותם אנשים את התורה ואת מסורת האבות.

הצורך בגימנסיה
הישראלית

ממצולות הספק, לעשות או להדל, אשר ימים רבים הייתי בהן צלול, הנני שב פעת לכתב לידידי, על דבר הרעיון הגדול של יסוד גימנסיה ישראלית מקבלת להגמנסיה העברית השוחרת פה. אמנם אני מרשה לעצמי לצאת מגדרם של רבנים ראשונים, שגדרו גדרים מפני זרם ההשכלה הכללית, גם במעוטה, כדי להגן על ידיהם בעד היהדות, לפחות הארצי-ישראלית, ועל כן אני בין העסקנים הרשמיים של ענין פביר זה. אבל רואה אנכי, שאם יעזב רעיון זה מהתגשמותו אסון גדול נשקף להיהדות ולישוב ארץ ישראל עמה יחד, מהחנוך השלילי ביחס להדת והאמונה וכל קדש שבגימנסיה ואגפיה.

השתתפות הרב
קוק במפעל

אם האנטליגנציה הצעירה שלנו תקבל השפעה מארץ ישראל, בצורה כזאת, שעל היהדות המעשית והעיונית תביט כעל דברים שנפסלו מחמת זקנה, חלילה, מוכן הדבר שבהודע הדבר בישראל בברור יגרם רק דחיפה אנטיתית ונסיגה לאחור ממעמד חפץ הבניה וההתפוננות בארץ ישראל, ומה שנוגע להחרבן הרוחני מצד עצמו, אין די אמר ודברים. על כן אם ימצאו טהורי לב, שצפית העתיד לא רחוקה מכליותיהם, והם יתאגדו יחד להוציא מפעל כזה בעז והדר אל הפעל, מוכן הדבר שעד כמה שידי הפכה מגעת, אהיה מוצא את עצמי מחיב לפקח על המפעל, שלא יטה מנתיב הקדש הסלול, כדי שיגיע למטרותו לאמץ את היהדות באמת, לרומם את רוח האמה ולהגדיל את השפעת ישוב ארץ ישראל בעולם. אם כבודו מוכן לעבודת קדש זו ולבו ער להשקיע בה כח גשמי ורוחני, ינעם לי לקבל ממנו תשובה מקדמת, לדעת מי ומי ההלכים.

(אגרות הראיה, אגרת תרמט)

צלול - עסוק, טרוד. **מקבלת** - מקבילה. **גדרו** - אסרו ללמוד לימודי חול. **במעוטה** - אפילו מעט לימודי חול. **על ידיהם** - בעזרת הגדרים. **אנטיפטית** - לא אוהדת. **מפעל כזה** - הקמת הגימנסיה הישראלית.